

СИСТЕМА ОЛІМПІЙСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ У НОРВЕГІЇ

В.М. Платонов, Ю.О. Павленко

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація. В.М. Платонов, Ю.О. Павленко. Система олімпійської підготовки спортсменів у Норвегії. // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2009. – № 16. – С. 3-9. *Мета:* здійснити аналітичний огляд та визначити особливості системи олімпійської підготовки спортсменів у Норвегії. *Методи досліджень:* Аналіз та узагальнення даних наукових та документальних джерел. *Результати:* Аналітичний огляд свідчить, що ефективність системи олімпійської підготовки у Норвегії забезпечують пошуком компромісу між спортом найвищих досягнень, масовим спортом та особистими інтересами спортсменів щодо їх соціального статусу. *Висновки:* приклад Норвегії свідчить, що завдяки сформованій раціональній системі олімпійської підготовки можна досягти значно більших успіхів на Олімпійських іграх порівняно з країнами, які мають значно вищий людський та економічний потенціал.

Ключові слова: система олімпійської підготовки, Норвегія.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій

На сучасному етапі розвитку світової спільноти успіхи національних команд на Олімпійських іграх розглядають як один з факторів національного престижу. Це стимулює більшість країн до формування ефективних систем спорту вищих досягнень та олімпійської підготовки спортсменів, що дає змогу домагатися успіху не тільки в окремих видах змагань, але й у неофіційному загальному командному заліку. Тому цілком природно, що інтерес до цієї проблеми зріс як у практиків, так і в представників науки, а це призвело до появи великої кількості літератури, в якій аналізують різні сторони таких систем - від законодавства, загальних основ керування, економіки тощо до окремих питань кадрового, матеріально-технічного, методичного, наукового, медичного характеру, що стосуються безпосередньо тренувального процесу [2, 3, 7, 11].

Серед країн, які привертають увагу фахівців, все частіше згадується Норвегія [4, 8, 9, 12]. У цій північній скандинавській країні з порівняно невеликою кількістю населення (трохи більше 4,5 млн. чоловік) спорт має багату історію, де є традиції й високі досягнення. Особливою популярністю тут, зрозуміло, користуються зимові види спорту, однак і в низці літніх видів спорту, що входять до програм Ігор Олімпіад, норвезькі атлети також домоглися високих результатів. Тому досвід Норвегії є цікавим для України з точки зору формування ефективної національної системи підготовки спортсменів до Олімпійських ігор.

Зв'язок з науковими планами, програмами. Дослідження виконане у рамках теми «Науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів України до XXI зимових Олімпійських ігор та Ігор XXX Олімпіади»,

затвердженої Постановою Виконавчого комітету НОК України № 15 від 29 січня 2009 р.

Мета роботи – здійснити аналітичний огляд та визначити особливості системи олімпійської підготовки спортсменів у Норвегії.

Методи досліджень

Аналіз та узагальнення даних наукових і документальних джерел. Матеріалом для проведення досліджень була інформація про основні складові системи спорту вищих досягнень та олімпійської підготовки, що визначила успіхи спортсменів Норвегії на Олімпійських іграх, починаючи з 1992 р.

Результати досліджень та їх обговорення

У першій половині ХХ в. норвежці були справжніми лідерами в зимових видах спорту. На перших шести зимових Олімпійських іграх вони 4 рази перемагали в неофіційному командному заліку, один раз розділили першість зі шведами й один раз посіли 2-е місце після американців. Гегемонія норвежців закінчилась в 1956 р., коли на VII зимових Олімпійських іграх, які відбувались в Кортіна Д'ампеццо, уперше виступили представники зимових видів спорту з Радянського Союзу, які здобули там упевнену перемогу в неофіційному командному заліку. Спортсмени ж Норвегії із 2 золотими, 1 срібною й 1 бронзовою медалями опинилися у підсумку на 7-му місці.

Далі збірна Норвегії виступала на зимових Олімпійських іграх з постійним поліпшенням своїх позицій: Скво-Веллі-1960 - 4-е місце (3 золоті, 3 срібні, 0 бронзових медалей); Інсбрук - 1964 - 3-є (3, 6, 6); Гренобль-1968 - 1-е місце (6,

6, 2), залишивши збірну СРСР цього разу на 2-у місці (5, 5, 3).

Однак інтенсивний розвиток олімпійського спорту (зокрема його зимових видів) у СРСР і в Німецькій Демократичній Республіці (НДР) наприкінці 60-х - початку 70-х рр. XX сторіччя не залишив норвежцям шансів у боротьбі за лідерство на зимових Олімпійських іграх. Дійшло до того, що на зимових Олімпійських іграх, які відбулися в 1988 р. у Калгарі, збірна команда Норвегії взагалі залишилася без золотих медалей (3 срібні та 2 бронзові нагороди).

З урахуванням інтенсивного розвитку зимових видів спорту у світі, що відбувається в останні десятиліття, безупинного розширення кількості країн, що виставляють свої команди на зимові Олімпійські ігри, і зростання конкуренції в боротьбі за нагороди, спортсмени Норвегії, здавалося б, не мали реальних перспектив у боротьбі за командну першість з олімпійцями таких великих країн з високорозвиненим спортом як США, Росія й Німеччина, які до того ж мають значний економічний потенціал, а за кількістю свого населення перевершують Норвегію відповідно в 60, 30 і 18 разів.

Однак уже на XVI зимових Олімпійських іграх, що відбулися в 1992 р. в Альбервілі, збірна Норвегії сенсаційно виступила досить успішно, посівши 3-є місце (9 золотих, 6 срібних і 5 бронзових медалей), лише трохи поступившись збірній Німеччини (10, 10, 6), яка посіла 1-і місце й ще менше - Об'єднаній команді Союзу Незалежних Держав (9, 6, 8), яка посіла 2-е місце.

Настільки ж успішними для норвежців були XVII, XVIII й XIX зимові Олімпійські ігри. У Ліллекхаммері (1994 р.) збірна цієї країни, вигравши 10 золотих, 11 срібних і 5 бронзових медалей, посіла 2-е місце, зовсім трохи відставши від збірної Росії (11, 8, 4). У Нагано (1998 р.) норвезька команда знову вийшла на 2-е місце, завоювавши 10 золотих, 10 срібних і 5 бронзових медалей і пропустивши вперед лише команду Німеччини (12, 9, 8). А на XIX зимових Олімпійських іграх (2002 р.) у Солт-Лейк-Сіті досягнення збірної Норвегії виявилися у підсумку найкращими серед всіх країн-учасниць: 13 золотих, 5 срібних, 7 бронзових медалей - 1-е місце.

На XX зимових Олімпійських іграх, що відбулися в 2006 р. у Турині, команда Норвегії виступила менш вдало, завоювавши 2 золоті, 8 срібних і 9 бронзових медалей. За загальною кількістю завойованих у Турині медалей різного рівня (19), Норвегія опинилася на 6-у місці, а за кількістю золотих нагород поділила 13-14-е місця з Китаєм.

Найцікавіше, що за п'ять зимових Олімпійських ігор (1992, 1994, 1998, 2002, 2006 рр.) спортсмени Норвегії завоювали в цілому 115 медалей різного рівня (зокрема 44 золоті нагороди), водночас за той же період у Швеції -

31 нагорода (з них 10 золотих), у Фінляндії - 41 (9), у Нідерландів - 36 (12 золотих). Нескладні підрахунки свідчать, що й за загальною кількістю медалей, і за кількістю золотих нагород досягнення збірної Норвегії на зимових Олімпійських іграх за період 1992-2006 р. вищі, ніж у трьох згаданих країн разом узятих (у них в сумі - 108 медалей, з них 31 - золота).

За останні півтора десятиліття чимало видатних норвезьких спортсменів виявилися серед найтитулованіших за всю історію зимових Олімпійських ігор у своїх видах спорту. Серед них, наприклад, біатлоніст Оле-Ейнар Бьорндален, який на XVIII, XIX і XX зимових Олімпійських іграх (1998, 2002, 2006 рр.) у Нагано, Солт-Лейк-Сіті й Турині завоював 9 медалей (5 золотих, 3 срібні й 1 бронзову), гірськолижник К'етиль-Андре Омотт на XVI, XVII, XIX і XX зимових Олімпійських іграх (1992, 1994, 2002, 2006 рр.) в Альбервілі, Ліллекхаммері, Солт-Лейк-Сіті й Турині - 8 медалей (4, 2 і 2). Лижник-гонщик Б'єрн Делі на XVI, XVII й XVIII зимових Олімпійських іграх завоював 12 медалей (8 золотих і 4 срібні). Можна згадати й таких відомих норвезьких спортсменів як лижник-гонщик Томас Алсгорд, який у Ліллекхаммері-1994, Нагано-1998 і Солт-Лейк-Сіті-2002 став володарем 6 медалей (5 золотих і 1 срібна), ковзаняр Юхан-Олаф Косс, який завоював в Альбервілі-1992 і Ліллекхаммері-1994 5 нагород (4 золоті й 1 срібну) і інших.

Успішні виступи спортсменів Норвегії на кількох підряд зимових Олімпійських іграх (1992, 1994, 1998, 2002 рр.) і їх досить непогані для такої країни результати на трьох Іграх Олімпіад (2000, 2004, 2008 р.) не могли не привернути уваги фахівців до "норвезької сенсації" й спонукати до вивчення причин, які стали в основу таких вагомих досягнень норвежців на олімпійських аренах.

Навіть досить поверховий аналіз свідчить про те, що досягнення норвезьких спортсменів на Олімпійських іграх є наслідком добре продуманої й чітко зреалізованої системи олімпійської підготовки, у якій багаті національні традиції й досягнення були вдало доповнені передовим світовим досвідом і знаннями. Норвегія, як свого часу НДР, переконливо довела, що країна із украй обмеженим людським ресурсом за умови раціональної організації справи й наявності передової науково обґрунтованої методики підготовки здатна успішно конкурувати з великими спортивними державами, які мають значно більші ресурси.

Переїдемо до розгляду основних складових системи спорту найвищих досягнень і олімпійської підготовки, які визначили успіхи спортсменів Норвегії на Олімпійських іграх, починаючи з 1992 р.

Організаційні основи спорту вищих досягнень. Украй слабкий виступ спортсменів

Норвегії на Іграх XXIII Олімпіади (1984 р.) у Лос-Анджелесі, коли вони, навіть за відсутності спортсменів з СРСР, НДР, Болгарії, Угорщини, Куби й низки інших країн соціалістичної співдружності, які мали високорозвинений спорт, зуміли завоювати всього лише 1 срібну й 2 бронзові медалі, показало надзвичайну неефективність підготовки спортсменів вищого класу в цій країні. А коли на XV зимових Олімпійських іграх (1988 р.) у Калгарі Норвегія, країна з досить розвиненими зимовими видами спорту, виявилася без золотих нагород, потреба кардинальної реорганізації елітного спорту в Норвегії й підготовки спортсменів цієї країни до Олімпійських ігор стала неминучою [12].

В основу реорганізації було покладено узагальнення досвіду олімпійської підготовки в СРСР і НДР - країнах, які мали в ті роки значну перевагу на Олімпійських іграх, особливо зимових. У результаті спільних пропозицій НОК Норвегії й Конфедерації національних спортивних федерацій з'явився проект реорганізації норвезького спорту найвищих досягнень під гаслом "Елітний спорт, який ґрунтується на знаннях".

Основним положенням цього проекту стало створення протягом 1988 р. потужної громадської організації, на яку була покладена відповідальність за розвиток спорту найвищих досягнень, підготовку й участь спортсменів Норвегії в Олімпійських іграх. Ця організація, яка отримала назву Olympiatoppen (OLT), була сформована Національним олімпійським комітетом Норвегії і Конфедерацією спортивних федерацій цієї країни за урядової підтримки. Завданням OLT стала координація діяльності національних спортивних федерацій, відбір найталановитіших спортсменів і забезпечення усіх необхідних умов для їх повноцінної підготовки, розвиток створеного в 1986 р. в Осло Центру підготовки спортсменів, залучення до підготовки спортсменів фахівців найвищої кваліфікації в дисциплінах, здатних підвищити якість підготовки спортсменів - фізіології, біохімії, морфології, психології, дієтології, фізіотерапії тощо. [8].

Реальне керування національними спортивними федераціями з націленістю на повноцінну підготовку спортсменів Норвегії до Олімпійських ігор як основних змагань, у яких найбільшою мірою зацікавлене суспільство, забезпечувалось відповідальністю OLT за підготовку й участь в Олімпійських іграх і відповідними цій відповідальності правами. У Норвегії, як і в багатьох інших країнах, розвиток спорту перебуває у сфері діяльності спортивних організацій, однак уряд чітко визначає свою позицію щодо спорту вищих досягнень і бере на себе вирішення двох найважливіших завдань - розвитку матеріальної бази й забезпечення значної частини фінансування спортивної підготовки. Що ж стосується раціонального використання

матеріальних і фінансових ресурсів, то тут головна роль відведена OLT, яка, маючи у своєму розпорядженні настільки ефективні важелі, зуміла за короткий час сформувати централізовану систему підготовки найсильніших спортсменів, зорієнтовану насамперед на Олімпійські ігри й багато в чому подібну до тієї, яка існувала в колишній НДР або існує нині в Китаї. Саме цей момент у галузі керування розвитком спорту найвищих досягнень з'явився основним у забезпеченні успіхів спортсменів Норвегії на Олімпійських іграх.

OLT стала на заваді національним федераціям з видів спорту, коли вони, вирішуючи свої власні завдання, шкодили інтересам підготовки спортсменів до головних змагань. OLT зробила можливість безпосередньо виходити на найталановитіших атлетів і їх тренерів, визначати напрями їх діяльності, сприяти підвищенню її якості шляхом залучення висококваліфікованих фахівців різного профілю.

Формально подібна структура керування олімпійською підготовкою існує й у багатьох інших країнах, однак одне - визначити функції, а зовсім інше - створити дієвий і чітко налагоджений механізм керування олімпійською підготовкою з підпорядкуванням діяльності всіх організацій, спортсменів і тренерів вирішенню головного завдання.

На першому етапі діяльності кошти, які виділялись для OLT, були переважно відрахуваннями від програм НОК Норвегії, що було полегшено підготовкою в 1989-1994 рр. до XVII зимових Олімпійських ігор у Ліллекхаммері. Однак OLT як форма керівництва елітним спортом, практично альтернативна державним структурам, які існують в інших країнах, швидко довела свою ефективність. Уже перший етап олімпійської підготовки, організованої OLT, дав чудові результати норвезьких спортсменів: 20 медалей (у тому числі 9 золотих) на зимових Олімпійських іграх в Альбервілі (1992 р.).

Цей результат, звісно, сприяв підвищенню уваги уряду Норвегії до елітного спорту. Позиція, відповідно до якої уряд вважає спорт вищих досягнень, в основному, галуззю діяльності спортивних організацій, лишилася незмінною, але його фінансова й матеріально-технічна підтримка стали зростати з кожним роком. Цікаво, що на відміну від багатьох країн з високорозвиненим спортом, уряд Норвегії послідовно реалізує політику, відповідно до якої у його компетенції перебуває і "спорт для всіх", зокрема й дитячо-юнацький, зорієнтований переважно на фізичний, психічний і соціальний розвиток дітей, підлітків і юнаків.

Фінансування підготовки. Важливою частиною діяльності OLT є диференційована допомога різним національним спортивним федераціям, спортсмени яких здатні домогтися

успіхів на Олімпійських іграх. Державне субсидування процесу підготовки забезпечує його потреби приблизно на 50 %, інші засоби - доходи НОК і федерацій від спонсорів, продажу прав на трансляцію змагань та від інших видів комерційної діяльності [6].

Однак можливості федерацій щодо залучення недержавних джерел фінансування істотно розрізняються, тому OLT взяла на себе відповідальну й складну функцію - нерівномірний розподіл державних кошів між федераціями, для того, щоб всі перспективні атлети мали усі можливості для повноцінної підготовки. Федерації, що не мають серйозних доходів з комерційних джерел, для підготовки своїх спортсменів одержують із державних джерел до 70 % і більше необхідних коштів. Інші федерації, які мають власні надійні джерела фінансування або не мають спортсменів, здатних домогтися успіху на Олімпійських іграх, можуть одержувати від OLT не більше 10 % необхідних коштів [9].

Матеріальна база й наукове забезпечення. У 80-х рр. ХХ століття уряд Норвегії ухвалив програму розвитку спортивної бази для спорту найвищих досягнень, яка дозволяє здійснювати ефективну підготовку, а також проводити змагання на міжнародному рівні. За рахунок розіграшу лотерей, за посильної участі федерацій з видів спорту було збудовано велику кількість спортивних споруд для підготовки спортсменів. Одночасно було споруджено низку великих об'єктів, що дало змогу проводити великі міжнародні змагання з десяти найпопулярніших у Норвегії видів спорту [8].

Програма будівництва нових сучасних об'єктів у зв'язку з підготовкою до XVII зимових Олімпійських ігор (1994 р.) у Ліллекхаммері й до чемпіонату світу з лижного спорту (1997 р.) у Тронхеймі дала змогу істотно зміцнити й так досить потужну матеріальну базу норвезького спорту. Фахівці вважають, що для розвитку лижного спорту в Норвегії є навіть надлишок баз й устаткування.

Стало відомо, що уряд цієї країни готовий позитивно вирішити питання про можливість проведення XXIII зимових Олімпійських ігор (2018 р.) в одному з норвезьких міст (Осло, Ліллекхаммер, Тронхейм, Тромсе) і підтримати відповідну заявку НОК Норвегії до Міжнародного Олімпійського Комітету. Якщо це рішення буде підтримано, зимові види спорту в Норвегії матимуть черговий потужний стимул для розвитку їх матеріальної бази.

Важливим чинником для підвищення якості олімпійської підготовки спортсменів Норвегії стала ухвала про підпорядкування в 1990 р. елітного центру спортивної підготовки (Toppidrettsseteret), створеного в Осло в 1986 р., OLT. Основна особливість цього центру - комплексне надання послуг. Це дало змогу добре поєднати тренувальний процес із

всестороннім тестуванням різних сторін підготовленості спортсменів для розробки ефективних індивідуальних програм підготовки, з ефективною роботою щодо профілактики травматизму, лікування й реабілітації, з розробкою спеціальних дієт тощо. Цей центр став справжнім полігоном для здійснення наукових досліджень і впровадження новітніх досягнень науки в практику підготовки найсильніших спортсменів, а також прикладом для створення в Норвегії низки регіональних центрів підготовки перспективних спортсменів. Такі центри або повністю перебувають у підпорядкуванні OLT, або пов'язані з ним угодами про співробітництво.

Не менш важливим напрямком підвищення ефективності олімпійської підготовки стало почате ще наприкінці 80-х років ХХ сторіччя у Норвегії переоснащення спорту вищих досягнень найсучаснішим інвентарем та устаткуванням з використанням новітніх технологій (наприклад, що поліпшують ковзання лиж тощо). Отримані результати виявилися важливими й для різних видів веслування та вітрильного спорту [8].

Це лише один із прикладів політики OLT щодо наукового забезпечення підготовки спортсменів вищого класу. Існує багато інших дослідницьких програм як загального характеру, так і специфічних, зорієнтованих на один з видів спорту.

Принципова особливість науково-дослідних робіт, фінансованих OLT - це їх практична спрямованість, яка передбачає, що застосування наукових досягнень є постійною складовою підготовки спортсмена.

Серед наукових програм особлива увага приділяється розробці спеціальних дієт, оптимальної кількості споживання рідини й різного роду харчових домішок. У результаті цих досліджень розроблено спеціальні програми для спортсменів, які спеціалізуються в різних видах спорту, що дають змогу регулювати масу тіла, співвідношення м'язової й жирової тканин, стимулювати працездатність, відновлювальні й адаптаційні реакції.

Норвезькі фахівці підтримують обговорення досліджень стосовно сфери застосування фармакологічних засобів. Більше того, вони звертають увагу на відкритість своїх дослідних програм, можливість їх використання тренерами й спортсменами інших країн через вивчення публікацій норвезьких учених у міжнародних наукових виданнях [8].

Однак існує досить багато непрямих доказів, які доводять, що наукові дослідження в галузі фармакології та впровадження результатів досліджень у практику тренувальної та змагальної діяльності найсильніших норвезьких спортсменів також є значним чинником їх успіху на міжнародній спортивній арені.

Організація процесу підготовки спортсменів і їх способу життя. Одна з найважливіших складових системи спорту вищих досягнень у Норвегії - це формування специфічного способу життя атлетів, у якому всі 24 години доби пов'язані зі спортом і задоволенням життєвих потреб атлетів: 4-6 год. щодня - для підготовки; 100-120 днів на рік - для зборів і змагань; час й умови для здобуття середньої та вищої освіти, соціального життя тощо. Збалансованість усіх складових життя атлетів в "циклі 24 годин" без шкоди для підготовки спортсменів вважають як "основним елементом" у норвезькій системі спорту вищих досягнень.

Не менш важливо, на думку норвезьких фахівців, - створити умови, у яких кожен спортсмен, що справді претендує на успіхи у спорті, був би частиною групи, члени якої мають мету, інтереси й прагнення, пов'язані з досягненнями в спорті. Щоденна взаємодія у такій групі створює саме таке середовище, в якому успішно вирішують завдання ефективного тренування, навчання, забезпечення здорового способу життя й дотримання режиму, що відповідає її мотивації.

Для забезпечення такого середовища на рівні резервного спорту (юнаки й дівчата у віці 16-19 років) у Норвегії створено спеціалізовані школи, які не тільки створюють можливість сполучати напружену спортивну підготовку зі шкільною освітою, але й мікроклімат, який відповідає завданням спорту найвищих досягнень, особливо щодо мотивації спортсменів.

Так само вирішено питання й з низкою університетів, студентами яких стають перспективні атлети - випускники середніх шкіл. Університети пішли на те, щоб створити для елітних спортсменів спеціальні навчальні плани, які дозволили б об'єднати тренувальний і навчальний процеси. Спортсмени одержали можливість використати спеціальний графік вивчення навчальних дисциплін для того, щоб мати можливість перебувати на зборах і змаганнях, подовжувати період навчання й т.п.

Важливо відмітити, що OLT вирішує не тільки організаційні питання, пов'язані з організацією навчання спортсменів у школах та університетах, але й забезпечує утримання штату викладачів, які допомагають спортсменам опанувати навчальну програму. Спортсмени високого класу, які навчаються в університетах за програмою OLT, мають можливість одержувати позики. Цікаво відмітити, що близько половини спортсменів, які навчаються в університетах, опановують навчальну програму за визначений для всіх студентів термін, незважаючи на щоденні 4-6-годинні тренувальні заняття й регулярні виїзди на збори й змагання [5, 10].

OLT суттєво фінансово підтримує спортсменів, які готуються до Олімпійських ігор. Ця практика існує вже понад 30 років: в

1978 р. уряд Норвегії виділив Національному олімпійському комітету й національним спортивним федераціям 300 тис. норвезьких крон для грантів найперспективнішим спортсменам. З того часу кошти, які виділяють щорічно з цієї метою, значно зросли й становлять близько 13 млн. норвезьких крон (більше 2 млн. дол. США). Найсильніші спортсмени щорічно одержують 100 тис. норвезьких крон - стипендія А (близько 16 тис. дол. США), молоді перспективні спортсмени - 50 тис. крон (стипендія Б, близько 8 тис. дол. США). Отже, близько 200 норвезьких спортсменів, які перебувають у системі олімпійської підготовки, одержують гранти OLT [8]. Крім того, низка спортсменів має додаткові фінансові джерела - кошти спонсорів, стипендії місцевої влади.

Спортивний відбір і підготовка віддаленого резерву. Більшість компонентів сучасної норвезької системи спорту вищих досягнень і підготовки найсильніших спортсменів до Олімпійських ігор відповідає практиці, яка існує в країнах з найвищим рівнем спортивної науки й організації олімпійської підготовки.

Однак одна з найважливіших складових системи олімпійської підготовки в Норвегії має такі важливі національні особливості і несподівані результати, що заслуговує на особливу увагу. Стосується вона початкового відбору, ідентифікації обдарованих дітей, орієнтації їхньої підготовки на початкових етапах багаторічного вдосконалення, ранньої спеціалізації. Тут система норвезького спорту принципово відрізняється від наявних у колишніх СРСР, НДР та інших країнах східної Європи й від тих, які функціонують нині у переважній більшості країн з високорозвиненим олімпійським спортом.

У Норвегії не існує системи відбору до спорту перспективних дітей. Відповідно до наявних нормативних документів дитячий спорт, який охоплює дітей до 13 років, не передбачає ні спортивного відбору, ні вузької спеціалізації. У цьому віковому діапазоні до спорту залучають максимально можливу кількість дітей, що вирішує завдання повноцінного фізичного виховання, забезпечення здорового способу життя. На цьому рівні інтереси спорту вищих досягнень розглядають як другорядні, а основне завдання - підготовка всебічно розвиненої людини в інтересах суспільства. До 10-літнього віку взагалі не рекомендують спеціалізуватись в одному виді спорту, діти мають можливість опанувати основи різних видів спорту. В 11-13-літньому віці багато дітей уже визначаються з видом спорту, однак вузьку спеціалізацію не рекомендують, тренувальна робота надзвичайно різноманітна, із широким використанням ігрового елемента й спрямована на всебічний фізичний розвиток дитини.

Такий підхід викликає і дискусії, і критику як серед фахівців, так і в норвезькому суспільстві в цілому. Відмічають, що наявна практика не дає змоги готувати спортсменів з видів спорту, у яких рання спеціалізація просто необхідна (наприклад, у спортивній і художній гімнастиці), і що відсутність системи відбору й орієнтації на ранніх етапах багаторічного вдосконалення ускладнює мотивацію дітей та їхніх батьків щодо спорту найвищих досягнень, порушує оптимальний процес багаторічного вдосконалення [8]. OLT визнає наявність цих проблем, однак, незважаючи на дискусії, така ситуація зберігається, хоча є підстави думати, що нормативні документи будуть вдосконалюватися в напрямку диференціації підходів у різних видах спорту.

Зрозуміло, що єдина для всіх видів спорту система початкового навчання й підготовки на ранніх етапах багаторічного вдосконалення, яка зорієнтована переважно на вирішення завдань повноцінного вікового розвитку й фізичного виховання дітей, з точки зору спорту вищих досягнень не є досконалою, має суперечності й недоліки. Але, на нашу думку, норвезький підхід має значно більше переваг, ніж недоліків. Справа не тільки в тому, що він є найбільш раціональним щодо вирішення завдань повноцінного фізичного виховання й формування здорового способу життя дітей і, тому дуже важливий для суспільства. А й у спорті вищих досягнень така, здавалося б, однобічна й примітивна практика має величезні переваги, бо усуває дуже ранню спеціалізацію й неминучу форсовану підготовку, що її супроводжує. Особливо це важливо для Норвегії - країни з дуже невеликою кількістю населення, яка просто не може дозволити собі ранньої спортивної спеціалізації й напруженого тренування, що її супроводжує, й активної змагальної діяльності, бо добре відомо, що цей шлях є вкрай небезпечним, він порушує об'єктивні закономірності багаторічного вдосконалення, передчасно зношує юного спортсмена й позбавляє його можливості досягти насправді високих результатів в оптимальній для конкретного виду спорту віковій зоні [1].

Два принципові моменти норвезької системи змушують тренерів, дітей, батьків, спортивні клуби раціонально будувати процес багаторічного вдосконалення. Перший - відсутність вузької спеціалізації аж до 13-літнього віку, другий, що органічно впливає з першого - введення до основного складу збірних команд спортсменів, які досягли 24-25-літнього віку.

Багатоступінчастість в організації багаторічної підготовки спортсменів високого класу. Система багаторічної підготовки в норвезькому спорті складається кількох рівнів, кожний з яких має специфічну організацію й керівництво, різні джерела фінансування.

Перший рівень охоплює дітей віком від 7-8 до 12-13 років, які тренуються в клубах за місцем проживання. Таких клубів у Норвегії - безліч, а працюють вони, в основному, на громадській основі, за активною участі батьків і місцевої влади. Переважну більшість дітей за активної допомоги батьків (зокрема й фінансової) залучають до системи масового дитячого спорту, без вузької спеціалізації й намагання досягти високих спортивних результатів.

Другий рівень охоплює дітей вікомі від 12-14 до 16 років. Вони і далі тренуються у своїх клубах, однак у їхній підготовці починають брати участь і національні спортивні федерації, які ведуть роботу з пошуку найталановитіших дітей і надають їм допомогу в ефективній підготовці. Федерації відбирають найперспективніших підлітків у команди провінцій, періодично проводять для них збори під керівництвом кваліфікованих тренерів. На цих зборах молоді спортсмени мають можливість спілкуватися з дорослими спортсменами високого класу, скористатися їхніми порадами й рекомендаціями. Організують федерації й багато різних змагань, в основному - на міському й провінційному рівнях, між командами різних рівнів. Проводиться й національний чемпіонат.

Третій рівень - це спортсмени віком 17-19 років, переважну більшість найбільш найздібніших зараховують у спеціальні загальноосвітні школи, у яких створено умови для успішного поєднання навчання із заняттями спортом. Щорічно федерації відбирають найсильніших і найперспективніших юнаків і дівчат у юнацькі збірні команди Норвегії. Наприклад, у лижному спорті в збірну команду щорічно відбирають 6 юнаків і 6 дівчат. На цьому рівні збільшуються обсяги тренувальної роботи, вона стає більш спеціалізованою. Спортсменів залучають на різні збори, де вони мають можливість скористатися послугами кваліфікованих тренерів, лікарів, використати сучасні спортивні споруди й інвентар. Значно розширюється змагальна практика, підготовку на зборах й участь у змаганнях поєднують із заняттями в клубах.

На четвертому рівні перебувають найсильніші молоді норвезькі спортсмени, які завершили навчання в середніх школах і вступили до університетів. Ці спортсмени є найближчим резервом збірних команд країни, їх кандидатури вносять до програм діяльності OLT, вони одержують все необхідне для повноцінної підготовки.

П'ятий рівень - збірні команди країни, підготовка яких здійснюється за програмами спільної діяльності OLT і федерацій з видів спорту.

Висновки

Ефективність системи олімпійської підготовки у Норвегії забезпечують пошуком компромісу між спортом вищих досягнень, масовим спортом та особистими інтересами спортсменів щодо їх соціального статусу.

Приклад Норвегії свідчить, що завдяки сформованій раціональній системі олімпійської підготовки можна досягти значно більших успіхів на Олімпійських іграх порівняно з країнами, які мають значно вищий людський та економічний потенціал.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з визначенням шляхів трансформації, адаптації передового світового досвіду формування національних систем олімпійської підготовки до традицій та сучасних умов України.

Література

1. *Платонов В.Н.* Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В.Н. Платонов. – К.: Олимп. литература, 2004. – 808 с.
2. *Платонов В.Н.* Основы подготовки национальных команд к Играм Олимпиад: историко-методологический аспект / В.Н. Платонов, М.М. Булатова, М.С. Масри // Наука в олимпийском спорте. – 2005. – № 1, спец. вып.: Система олимпийской подготовки и направления совершенствования подготовки спортсменов к Играм Олимпиад 2008 г. в Пекине. – Разд. 1. – С. 8–70.
3. *Платонов В.Н.* Опыт подготовки национальных команд различных стран к Играм ХХІХ Олимпиады в Пекине. / Платонов В.Н., Павленко Ю.А., Шинкарук О.А. – Наука в олимпийском спорте. – 2009. – № 1.- С 4-78.
4. *Bergsgard N.A.* Sport Policy: a comparative analysis of stability and change. – Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier / Bergsgard N.A., Houlihan B., Mangset P., Nodland S.I., Rommetvedt H. – 2007. – 285 p.
5. *Bergsgard N.A.* Fornuft og følelser. Unge lovende idrettsutøvere på spranget til en toppidrettskarriere, Bø / N.A. Bergsgard // Telemarksforsking-Bø, arbeidsrapport. – 2003. – N 2.
6. *Bergsgard N.A.* Idrettspolitikkenes maktspill. Endring og stabilitet i den idrettspolitiske styringsmodellen: dis. ... dr. polit. / N.A. Bergsgard. – University of Oslo, Rapport 228, Bø: Telemarksforsking-Bø, 2005.
7. *Chappelet J.-L.* The International Olympic Committee and the Olympic System / J.-L. Chappelet, B. Kübler-Mabbott; T. G. Weiss, R. Wilkinson. – London; New York; Routledge, 2008. – 208 p.
8. *Comparative Elite Sport Development: systems, structures and public policy* / eds. by B. Houlihan, M. Green. – Oxford, 2008. – P. 194-217.
9. *Enjolras B.* Idrett mellom statlig styring og selvbestemmelse. Idrettens bruk av spillemidler, Rapport nr. 2004:7 / B. Enjolras. – Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2004.
10. *Gilberg R.* Gjennom slit til stjernene. Første rapport fra prosjektet Toppidrettsutøvernes levekår og livskvalitet / R. Gilberg, G. Breivik. – Oslo: Olympiatoppen, NIH and Ministry of Cultur Affairs, 1997.
11. *Green M.* Elite Sport Development Policy learning and political priorities. / M. Green B. Houlihan. – Routledge. Taylor Francis Group London and New York, 2007. – 219 p.
12. *Hanstad D.V.* Seiern er vår. Men hvem har æren? En bok om det norske idrettsevnturet / D. V. Hanstad. – Oslo: Schibsted, 2002.

Abstract. *V.N. Platonov, Y.O. Pavlenko.* The Olympic system preparation of athletes in Norway // Contemporary problems of physical culture and sports. – 2009. – № 16. – P. 3-9. The purpose of this study is analytic revue and reveals the characteristic property in Olympics system preparation of athletes in Norway. *Methods:* analysis and general conclusion of scientific and documentary data's. *Results* from analytic revue are shown that the Olympic system preparation efficiency in Norway provided for compromise between mass sport, elite sport and social interests of athletes. *Conclusion:* efficient Olympic system preparation in Norway provide for more success in Olympic Game than country with more significant humans and economical resources.

Keywords: Olympic system preparation, Norway

Аннотация. *В.Н. Платонов, Ю.А. Павленко.* Система олимпийской подготовки спортсменов в Норвегии. // Актуальные проблемы физической культуры и спорта. – 2009. – № 16. – С. 3-9. *Цель:* осуществить аналитический обзор и определить особенности системы олимпийской подготовки спортсменов в Норвегии. *Методы исследований:* Анализ и обобщение данных научных и документальных источников. *Результаты:* Аналитический обзор показал, что эффективность системы олимпийской подготовки в Норвегии обеспечивается нахождением компромисса между спортом высших достижений, массовым спортом и личными интересами спортсменов относительно их социального статуса. *Выводы:* Пример Норвегии свидетельствует, что благодаря сформированной рациональной системе олимпийской подготовки можно достичь значительно больших успехов на Олимпийских Играх по сравнению со странами, которые имеют несопоставимо более высокий человеческий и экономический потенциал.

Ключевые слова: система олимпийской подготовки, Норвегия.

Статтю отримано до публікації: жовтень 2009.
Статтю прийнято до публікації: листопад 2009.